

Er alting en social konstruktion?

– en anmeldelse af *Socialkonstruktivisme, En Introduktion af Finn Collin*

skrevet af Thomas Hegelund, SDU · udgivet september 2021

Finn Collin giver en fremragende og konstruktiv introduktion til socialkonstruktivisme – en term som han i starten begrundet relevansen for, kort og godt, ved den store indflydelse som socialkonstruktivismen har haft på vestlig filosofis historie. Som Collin fremhæver, er socialkonstruktivismen som bevægelse egentlig uklar, hvortil en tilpas vag definition er passende:

De hævder, at et eller andet fænomen, som vi normalt opfatter som uafhængigt eksisterende, i virkeligheden er frembragt eller 'konstrueret' igennem menneskers sprog, kollektive tænkning og sociale praksisser. (Collin 2021, 13)

Og det er i historien vi starter, om end den nyere: Collin bruger Kant som pejlemærket for den moderne socialkonstruktivisme, hvilket giver mening, eftersom bogen er af mere introducerende karakter. Herefter skitseres bevægelsen over Hegel, Saussure, lidt Wittgenstein og tager herefter sit dialektiske udgangspunkt i Marx og socialkonstruktivismens forhold til natur- og samfundsvidenskaberne. Redegørelsen foregår i et hurtigt, men passende, tempo hvor de centrale argumenter gengives respektfuldt men kritisk. Det er forbløffende, hvordan kortheden ikke er et problem, og bogen er på den front succesfuld i sit formål.

Der er i det hele taget en bemærkelsesværdigt god fremstilling af socialkonstruktivismen i bogens første halvdel, som går forud for redegørelser af partikulære socialkonstruktivister. Banen bliver kridtet op, på den naturvidenskabelige front såvel som den samfundsmæssige, med velvalgte og illustrative eksempler som oplysningstiden, Pluto, internettet, GPS og kønsdiskrimination. Den første del er således en meget anbefalelsesværdig indføring i diskussionen om socialkonstruktivisme, og et nyttigt udgangspunkt for diskussionen af selvsamme, da der er en tydelig og

konsekvent – nærmest skolastisk – opdeling af fraktioner, positioner og tilhørende problemer med den.

Fra den historiske oversigt og generelle teoretiske overvejelser går Collin ”til stålet”, med nedslag i forskellige socialkonstruktivistiske skoler og forfattere. Først kommer vi omkring Edinburg-skolens stærke program, hvor Collin forklarer den med den *deduktiv-nomologiske* model (DN): *Explanandum/explanans*, initialbetingelser, hvor *explanandum* betegner et fænomen der forklares, *eksplanans* betegner præmisser, hvorfra *explanandum* udledes og *initialbetingelser* betegner præmissernes relation til en given lovmæssighed (ibid., 81). Selvom Collin mere bruger den til at illustrere argumentationsformen for socialkonstruktivisme, er bogen her rimeligt tung, men særdeles lærerig. F.eks. sættes DN i relation til videnskabssociologi, hvor videnskabelig praksis er *explanandum*, samfundets elite og funktionelle behov er *explanans*, og konklusionen lyder, at hypoteser formuleres i kraft af de behov, som samfundseliten har. Som eksempel nævner Collin den danske enevoldsarveregeringsakt fra 1661, som beskrives som ”... værdiløs på et historisk udviklingstrin, hvor sådanne påstande ville blive betragtet som latterlige” (ibid., 85). Nok har det indledende ”Vi Frederik den Niende, af Guds Nåde Konge til Danmark... Gør vitterligt...”¹ en noget formel karakter og klang, men ikke desto mindre er det med den *talehandling*, at lovgivningen bliver vedtaget og bestemt. Desuden er det med sådan en frasering at Grundloven indledes, og spørgsmålet bliver her, om formelle fraser i et så vigtigt dokument blot kan affejes som værdiløse og latterlige – selv i en historisk udvikling.

Apropos sprogfilosofi inddrages Wittgensteins *regelfølgeargument*, om end kort, på passende emner og med den styrke som det fortjener. Der menes her den ”sene” Wittgenstein, som i *Philosophical Investigations* skriver:

This was our paradox: no course of action could be determined by a rule, because every course of action can be made out to accord with the rule. The answer was: if everything can be made out to accord with the rule, then it can also be made out to conflict with it. And so there would be neither accord nor conflict here... And hence also 'obeying a rule' is a

¹ <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1953/169>

practice. And to *think* one is obeying a rule is not to obey a rule. Hence it is not possible to obey a rule 'privately': otherwise thinking one was obeying a rule would be the same thing as obeying it. (Wittgenstein 2009, § 201-202)

I forhold til ”lukninger” af videnskabelige debatter, altså hvorledes videnskabsfolk som sociale fællesskaber laver endegyldige, generelle konklusioner på debatter, bliver spørgsmålet her på hvilken lovmæssighed – eller regel, om man vil – konklusionerne bygges op om. Problemet er her, at det ”at følge en regel” er et normativt princip, og den umiddelbart logiske struktur i videnskabelig praksis viser sig at forudsætte social praksis, ligesom alle andre menneskelige, sociale praksisser. Idéen om den objektive videnskabs oplysning sættes altså under en skæppe, og problemet kræser over til forholdet mellem æstetik, normativitet og erkendelsesteori.

Selvom erkendelsesteoretiske, logiske og endda æstetiske aspekter sniger sig ind i fremstillingen af socialkonstruktivisme, er ærindet for bogen først og fremmest videnskabsteoretisk. Dette er både en kritisk position for socialkonstruktivismen, specielt i den naturvidenskabelige afdeling, men samtidig er det en respektfuld gengivelse af hvor stærkt det socialkonstruktivistiske argument i virkeligheden er. Metodisk gengiver Collin et argument i dets mest radikale udformning, for herefter at teste om det holder. Som læser er det nemt at forholde sig kritisk til socialkonstruktivisme i bogen, men Collin demonstrerer, hvor hurtigt et meget konkret eksempel, såsom konservering af fødevarer i Bruno Latours analyse, meget hurtigt kan vise sig at undergrave naturvidenskaben som en rent objektiv, desinteresseret sfære i forhold til det værdifri ideal. Her er et eksempel på den hurtige, men meningsfulde semantiske opstigen:

[Latour] nævner huller i atmosfærens ozonlag forårsaget af drivhusgasser, nedfrosne menneskefostre, hvaler forsynede med radiosendere, standardiseringsproblemer vedrørende fjernsynsmodtagere og mange flere. Faktisk er sådanne genstande for Latour prototypen på de ting, der findes i universet. De skyldes alle et samspil imellem menneske og natur – hvor begge parter blot skal forstås

som *aktanter*. Det er kun vægten af en bestemt filosofisk tradition, der får os til at insistere på, at menneske og natur er væsensmæssigt forskellige og må holdes ude fra hinanden, og ovenikøbet en forholdsvist sen tradition, nemlig *moderniteten*. Sondringen imellem den fysiske og den sociale virkelighed er med andre ord i sig selv blot en *konstruktion* (Latour 1991). (Collin 2021, 111)

Dog forekommer der argumenter, som ikke er helt overbevisende. Collin nævner f.eks. forholdet mellem bildæk, cirkler og ovaler, med det argument at den erkendelsesteoretiske konstruktivisme i forhold til samfundsmæssig og menneskelig virkelighed² ”... dårligt kunne protestere, hvis en spøgfuld mekaniker monterede ovale hjul på hans bil ved skift til sommerdæk...” (ibid., 36). Hvorfor? For ellers kan han ikke passe sit arbejde! Godt nok er eksemplet, som Collin også skriver, taget fra Blackburn 1984, men den stærkt normative påstand om ”... forskellen imellem at have et arbejde og en indtægt og at være arbejdsløs og på understøttelse” (ibid.) virker som realistens desperate forsøg på at undslippe samfundets normer ved at udpege de selv samme. Man undrer sig, fordi det netop ville være tilstrækkeligt at *illustrere* for socialkonstruktivisten, hvad forskellen på en oval og en cirkel er, f.eks. ved hjælp af ostensiv definition – men problemet ligger så at sige stadig hos socialkonstruktivisten, så det er måske en uvæsentlig detalje.

Bogen slutter af med fire nedslag i den moderne socialkonstruktivisme; Foucault, Luhmann, Laclau og Mouffes diskursteori, samt Faircloughs diskursanalyse. Selvom bogen er et introduktionsværk, forekommer kapitlerne meget korte, og de skal nok snarere ses som vejledning til læseren om, hvad der kunne være egen læsning, selvom Collin søreme har været så flink at sætte et afsnit om ’Videre læsning’ op. Man får derfor et meget kort indblik i den moderne debat (som man, i forlængelse af den tidligere redegørelse, føler sig fint klædt på til at deltage i), og selvom bogen ”kun” er et introduktionsværk, er der sådan set det problem med den: den er kort. Ikke fordi socialkonstruktivisme ikke er introduceret tilstrækkeligt i bogen, man

² Collin opdeler konstruktivismen i 4 forskellige grene, i et skema på s. 28 – hvilket igen illustrerer den komprimerede, men grundige gengivelse.

ville sådan set bare ønske, at man kunne læse videre af den gode og kritiske andenhånds gengivelse – selvom det nok kammer over i en noget socialkonstruktivistisk tilgang til filosofi at læse filosofers gengivelser af andre filosofers filosofier.

Bogen aktualiseres yderligere af Henrik Dahls og Morten Messerschmidts kritik af forskningspraksis inden for humaniora.³ Hvad ens holdning end måtte være til dette, ville en forståelse af de socialkonstruktivistiske argumenter inden for disse forskningstraditioner gavne til en konstruktiv debat om emnet, og bogen falder derfor på et tørt sted, både i sin kritiske fremstilling af socialkonstruktivismen og i udbredelsen af forståelse og stillingtagen til emnet.

Litteraturliste

Collin, F. 2021. *Socialkonstruktivisme, En Introduktion*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Wittgenstein, L. 2009. *Philosophical Investigations* (4. udg.). (G. E. Anscombe, P. M. Hacker, & J. Schulte, Ovs.) Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

³ <https://www.dr.dk/nyheder/politik/tusindvis-af-forskere-protesterer-mod-forskerangreb-minister-kalder-kritik-forfejlet>